

Juraj Hanuliak: *Záher – o –báten. Etnolingvistická kontextualizace perštiny.*

Diplomová práce, Ústav etnologie FF UK, Praha 2008, ss. 121.

Ve svém mini díle *Teheránská hovorová perština* (1972) Jiří Osvald píše: „Perština přímo oplývá zdvořilostními obraty a frázemi ... Zdvořilost a uctivost se vyjadřuje nejenom používáním určitých výrazů a frází, nýbrž i ovlivňuje slovní zásobu, kde dochází k záměně citově neutrálních slov slovy schopnými vyjádřit stupeň uctivosti. Tato výměna frází a používání ustálených výrazů není omezena pouze na určité sociální vrstvy, ale jedná se o jev všeobecný. V kterékoliv sociální rovině je možno volbou slov vyjádřit sociální nadřazenost či podřazenost“. Pro takový „zdvořilostní jazyk“ platí několik všeobecných zásad: v oblasti osobních zájmů (dodávám, že není náhodná zmínka o zájmech například v ultrastručné gramatice soudobé perštiny Jurije A. Rubinčika 1960: 69-70 – vložil FV), v oblasti sloves (budiž vytknuto sloveso „farmúdan“, jemuž Juraj Hanuliak věnuje speciální pozornost, strana 95 a passim) a v oblasti předložek. Doufám, že upravený (a zkrácený) citát z Jiřího Osvalda dostatečně výstižně přiblížil oblast *ta'árofu* (přepisují délku „pohodlněji“ podle Osvalda), jenž je nejen jádrem, nýbrž i zásadním přínosem přítomné diplomové práce Juraje Hanuliaka. Spěchám podtrhnout, že její autor vyšel nejen z literatury (východiskem se docela organicky staly práce US specialisty a jednoho z Hanuliakových konzultantů Williama O. Beemana, speciálně dílo o jazyku, statusu a moci „na Íránu“, jak by řekl zakladatel české, ba československé persianistiky akademik Rypka), ale i ze svých terénních zkušeností (další pobyty v letech 2003, 2006 a 2008), což dílo hluboce autentifikuje, činíc z jeho autora opravdového (pučícího) etnolingvistu. Ta'árof, jak píše Juraj Hanuliak v úvodu, nebyl vybrán svévolně: inspirativní byla jeho odlišnost od konceptu evropského (Hanuliak píše „našeho“) i poměrná srozumitelnost ve smyslu zkoumání kulturních vzorů. Je sympatické, že analýzu ta'árofu předvedl autor ve více rovinách: fonémické, morfologické i syntaktické (prefixy „socio-“, lze možná pokládat tak trochu za metafory), v nichž – staré téma sociolingvistické – se mohou zrcadlit, analogizovat, korelovat, interagovat „kategorie“ (nejsem si tímto výrazem zcela jist) sociální a kategorie jazykové. Hanuliakovo studium, a to je důležité, instauruje dvě obecnější otázky (autorova schopnost nahlédnout věci z obecnějšího horizontu je nasnadě): 1. otázku „propustnosti“ (ontologické, sociální) jazyka; v této souvislosti lze odkázat na rozlišování klasifikačních a modulačních gramatických kategorií, tedy na otázku homogenity/heterogenity jazyka) a 2. otázku vztahu struktury a úzu. Juraj Hanuliak se pohybuje v obou oblastech; mám však dojem (snad si mohu dojem dovolit), že autor „přece jen“ dává přednost oblasti úzu. Odtud možná vyvstání základní inspirace, již diplomová práce Juraje Hanuliaka předkládá: Jaká je sociální, jaká je kulturní hodnota (a možná i postavení vůbec) honorativ či honorifik v jazyce, a kam vlastně, konceptuálněji vzato, patří. Jsou výraznými exponenty etnografie řeči (stejně jako příbuzenská slovesa nebo lingvistická exogamie), spjaté s Dellem Hymesem, nebo snad exponují či dokládají teze behavioristické etnolingvistiky na způsob Kennetha L. Pikea, v níž se jazyk ukazuje jako jeden z prvků sociálního chování, či jsou snad honorativa pouhými konvencemi stejně jako „vnitřnější“ kategorie (například románské plusquaperfektum)? Postačí možná volněji a nezávazněji říci, že honorativa „disponují“ kontakt jazyka a společnosti, jak nám mohou sugerovat, možná výrazněji než perština, jazyky jihovýchodní Asie (korejština nebo javánština, v nichž jsou zapuštěny vskutku morfologicky)? Nebo jde, střízlivěji viděno, o oblast stylistiky a mluvních aktů, tak drahých moderní britské filosofii. Či, nakonec, se vztah jazyka a kultury v těchto exponentech dokonce převrací a je to uspořádání společnosti, jež generuje určitý jazykový tvar (příklad mohou být eskymáčetina, guaicurúska toba a pilagá či oblíbený jazyk piraná) a jeho úzus? A zde se objevují moje rozpaky nebo pochybnosti: Drží se opravdu Juraj Hanuliak svého počátečního dicta, že jazyk je „klíčem pro pochopení každé z mnoha světových kultur“ (v multikulturalismu, jak známo, jsou prameny *vesmés* v angličtině; bibliografie přítomného autora rovněž; je snad angličtina klíčem univerzálním?; to je pouze malá přímočará poznámka) a pokud ano, jakým klíčem jazyk je (weigerberovským)? O pár řádek dále autor zdůrazňuje, že nejde jen o kategoriální pochopení jazyka, ale i o pochopení jeho funkcionálnosti v dané kultuře, tedy jde o úzus, a tím se Hanuliakovo dílo dostává nepochybně do oblasti etnografie řeči; je to úzus, jak se mi zdá, jenž odkazuje na kontext či hanuliakovsky řečeno na „kontextualizaci perštiny“. Je pozoruhodné a současně diskutabilní, proč autor nevyšel z úzu (ve svých rozporech a popisech nikoli snad „deskriptivních popisech“, jak se můžeme dočíst na kteréosi straně díla), nýbrž z tradice; míním, z tradice perského/iránského, dualismu. Neměl snad tento dualismus vyvstat z jazyka, popřípadě z Hanuliakovy jazykové analýzy, ať už by se orientovala strukturálně (v podobě představení perštiny) nebo uzuálně (analyticky)? Odkazy na „obecné“ autory, například na Malinowského, Firtha nebo Goffmana, odkazy nejednou poněkud tékavé, naznačují metodologický sklon diplomové práce k interakcionismu, jenž – nemýlím-li se – zhruba hlásá, že sociální kategorie na jedné a jazykové kategorie na straně druhé nelze jednoznačně odlišit; že nemusí být paralelní, nemusí být korelační; odtud snad akcent na projekci sociálních kategorií do kategorií jazykových; ta projekce však, jak se mi zdá, směřuje k tomu, co se tradičně (od doby Alexandra von Humboldta) nazývá obraz světa v jazyce, jazyk a horizont svat; ač se autor některými i svými výroky blíží k tomu, co by bylo možno nazvat (konceptuální) obraz světa, není dostatečně explicitní (možná ani nechce) Jak se princip duality (záher – báten) ukazuje, jak je dán? Jako myšlenková, duchovní tradice, nedotknutelná/ nedotknutá přechodem perštiny od typu flexivního k typu izolačnímu? Dualita se jeví jako cosi, co jazyk předchází. Tak se to alespoň z analýzy Juraje Hanuliaka jeví. Podotýkám však, abych již konečně skončil, že mé taxonomické pochybnosti o postavení a hodnotě honorativ jsou pouhými náměty, k nimž

přítomná práce vybízí. Moje kritika se vztahuje jednak k drobným nedůslednostem (například indukční versus induktivní; používání anglických termínů v závorkách) a překlepům (jichž je nápadně mnoho), jednak (což je důležitější) k pravopisu, jež zdá se být akulturován slovenštinou. Poslední otázka: Jak je tomu se studiem zdvořilostních obrátů v domácí, perské lingvistické tradici; překvapuje mne, že autor, ač deklarovaně emický, uvádí pouze jediný perský titul: Hamída Hassaniho.

V každém případě jde o práci mimořádnou, mimořádně inspirující, mohu-li být dostatečně osobní. Doporučuji, přes všechny možné náměty a výhrady, diplomovou práci Juraje Hanuliaka k obhajobě s návrhem na výbomou. (Možný PhDr. by znamenal stylisticky a pravopisně dovršit).

Doc. PhDr. František Vrhel, CSc.
Ústav etnologie FF UK

Praha, 15. 9. 2008.